

Ende og Eine

av Ragnvald Lien

This article deals with two versions of the farm name Ende in the municipality of Bærum, county of Akershus, Norway. The variant Eine is an oral version used for this farm. The appellative ende m. is the Norwegian word for end or edge and one explanation is the farm's location in the southern part and end of Lommedalen valley. Ende is the original farm name used in land registers and by the Norwegian Mapping Authority until 1971.

The pronunciation of this particular farm's name is like eine similar to a possible plant name for juniper (Juniperus communis L.). Eine may have developed from an Old Norse appellative eini n. with the explanation 'an area covered with junipers'. The author of the monumental work 'Norwegian Farm Names' (Norske Gaardnavne) preferred this explanation. However, the appellative ende m. has a local pronunciation like eine in the county of Akershus. The author concludes that the name Ende in Bærum describes the farm's situation in the end of the Lommedalen valley.

1 Innledning

Gårdsnavnet *Eine* i Bærum ble tidligere skrevet *Ende* og kan forklares ved at gården ligger i *enden* av Lommedalen. Mer logisk hadde navnet *Ende* kanskje vært om gården lå innerst i dalen? Siden den ligger ytterst i dalen, og spesielt på grunn av uttalen *eine*, har gårdsnavnet også blitt forklart med plantenavnet *einer*.

2 Navn på planta

I tillegg til former som *brake* (Rogaland og Hordaland), *brisk/bresk* (Vestre Akershus, Oppland, Buskerud og Vestfold) og *bruse* (Østfold, Østre Akershus og Hedmark), finnes en rekke varianter av *einer/eine* i hele landet (Høeg 1974: 413 ff., 703). *Ener* er praktisk talt enerådende uttaleform i søndre Østfold, dessuten finnes *einer* nordligst i Østfold og sørligst i Akershus. I Østre Akershus ellers og i søndre Hedmark er *bruse* vanlig form. Lenger nord i Hedmark finnes en blanding av *einer*, *ener*, *ene* og *eine*. For Østlandet forøvrig gjelder altså *bresk/brisk* i stor grad i nåtid.

NorrO: 127 oppgir *einir* m. ‘1 *einer*, *brisk*, *brake*. 2 nåler på *einerbusk*’ og dessuten *eini* n. ‘*einekjerr* (i stadn.)?’ og viser til NG 5: 401 [*i Eini*]. Det er ikke flere eksempler på *eini* i NorrO, og Fritzner (I: 306) har ikke med ordet i det hele tatt, kun *einir* m. NG (Inndl.: 48) behandler den avledete formen *eini* n.: «Sted bevoxet med *Ener*, kan paavises ialfald paa et Par Steder». Det er rimelig å anta at appellativet *eini* n. har vært levende i norrøn tid, da vi har flere eksempler på samme overgangen mellom et treslag og stedet treet vokser: *askr* – *eski*, *bjørk* – *birki*, *bók* – *bæki*, *eik* – *eiki*, *qlr* – *elri*, *qsp* – *espi* m. fl. (NG Inndl.: 30 f.). Det er mulig å forklare en overgang fra *einir/eini* i norrønt til *einer/eine* i moderne norsk. Norrønt *einir* m. har sannsynligvis utviklet seg til *einer* m. med varianter med *r* i moderne norsk. Tilsvarende er norrønt *eini* n. > *eine* m. mulig å forklare ved endring av trykksvak *i* > *e* (Mørck 2012: 648 f.).

3 Gårdsnavn med *einer*

Usammensatte gårdsnavn med *einer* er sjeldne. På Østlandet er det ifølge NG kun registrert to rimelig sikre «nålevende» gårdsnavn:

Herred Gbnr	Navn og uttale NG	Eldste belegg	M1647	Kommune Gbnr	Kartverket – SSR
Vang 20/3	<i>Eine</i> <i>ei'ne</i> NG 3: 85	<i>Einne</i> 1593	<i>Eigne</i> halvgård	0403 Hamar 20/137 20/138	<i>Ener</i> ungdomsskole <i>Enerodegården</i>
Brunlanes 109/1–11	<i>Eineren</i> <i>ei'neren</i> NG 6: 325	<i>J</i> <i>Æininvm</i> 1397	<i>Enneren</i> halvgård	0712 Larvik 4109/1	<i>Eineren</i>

Eine i Vang, Hedmark

Einne St. 124. 1593. Eenne 1604. ½. Eigner 1669. Eigner med Jahren Engeslet 1723. Uden tvivl enten Trænnavnet einir i Ent. eller Flt. eller ogsaa det deraf afledede eini n., Sted bevoxet med Ener. Det sidste tør være sandsynligst. (NG 3: 85).

Nyere belegg er *Eene* i FT1801, *Eine* i M1886 og *Eigne* i M1950. *Eigner* finnes oppført i M1838 samt i folketellingene 1865, 1900 og 1910. Kartene Norge 117 fra 1796, amtskart 1829 og rektangelkart 1882 har alle skrivemåten *Eigner*. Amtskartet fra 1880 har *Eigne*.

Gbnr. 20/3 i tidligere Vang herred har i dag ingen kjent teig. I Grunnboka står *Eigne*, og fra denne eiendommen ble i 1965 skilt ut 20/237 *Enhagan* og i 1965 20/261 *Einestua vestre*. Fra hovedbølet Sæli med Gjæsen og Valum (20/1) ble i 1936 skilt ut 20/16 *Eneroen*. 20/137 *Einer*, en stor eiendom på 7 mark og 41 øre, ble skilt ut i 20.12.1954 og solgt til Vang kommune i 1958. Det er altså parten som i dag blant annet er *Ener ungdomsskole*. Samme dato ble skilt ut *Einerødegården* søndre og nordre (bruksnummer 138 og 139) med samme samlet skyld, 7 mark og 41 øre. Begge gårdene hører nå inn under *Børstad* og forpakter av 138 og 139 fra 1955 og eier fra 1965, Erik Johan Berthelsen (1920–2015), sa *Enerøgarden*. *Ener-* er et eksempel på diftongforenkling som i dag finnes på Hedmarken (Lie 1990: 102, 105). Alt tyder på at *Eine* var navnet etter norrøn tid, men at *Einer/Ener* har blitt et alternativ mot nåtid.

Eineren i Brunlanes, Vestfold

i Æininom RB. 29. Enerenn NRJ. IV 137. Enneren 1593. Enere 1600. Enneren 1604.1/1. Enerenn 1625. Ehnneren 1664. Enneren med Øde E. 1723. Einirinn, Trænnavnet einir i best. Form. (NG 6: 325).

J Æininvm (*J Eininum*) er dativ bestemt form av *einir*. Det viser til at det kan være en einer av noe størrelse som har gitt navnet til gården. Selv om vi er i typisk «breskeland», kan *einer* være det opprinnelige plantenavnet i Brunlanes, som seinere er blitt erstattet av *bresk*.

Dessuten er det to utdødde navn:

Herred Gbnr	Navn NG	Eldste belegg	M1647	Kommune Gbnr	Kartverket SSR
Onsøy ÷	Eini/Eineren NG 1: 323	Æini 1397	÷	0106 Fredrikstad ÷	÷
Sandsvær ÷	j Eini NG 5: 401	j Eini 1338	÷	0604 Kongsberg ÷	÷

Kåre Hoel (2012: 75) har følgende oppføringer: Æini RB: 514, Eimeren 1624 jb., Ennerenn (under Torp) 1636 jb., Einirinn (Torpebråten) (Schou 1994: 38). Æini er ført under Onsøy kirke i RB: 514 og tolkes i NG 1: 323 som nom. intetkjønn og altså som *eini* n. «Sted bevoxet med Enerbuske». Hoel behandler navnet *Eineren* i Onsøy grundig og heller til *einir* m., kanskje etter ett stort enkelt-tre. Han foreslår navnet i bestemt form etter oppføringene på 1600-tallet. Mens NG 1: 323 tolker *Eini* i Røde bok (*loc. cit.*) som nominativ, mener Hoel at det er regelrett akkusativ av *einir*. Teksten «jtem Æini alt iii aura bool» kan leses som ‘likeså Einir; alt sammen, nemlig 3 aurebol’. I bestemt form er navnet altså en parallell til Brunlanes 109/1, slik at begge gårder i norrønt het **Einirinn*. Det eneste belegget for det forsvunne navnet i Sandsvær er DN V: 104: «...Ormer Grogars son a Biærknese ok Ormer Halvars son a Gunnænese ok Nicolos j Eini...». Aage Lunde (1975: 59) har ingen lokalisering, gården «har ligget et eller annet sted i Sandsvær,...» Gårdene Bjerknes og Gunnes, som er nevnt i DN V: 104, ligger på hver sin side av Numedalslågen. Derfor kan gården ha vært lokalisert i samme område. ‘a Biærknese’, ‘a Gunnænese’ og ‘j Eini’ er alle dativ entall. *J Eini* er en grammatikalsk mulig dativ av både **Eini* og **Einir*.

4 Ende som gårdsnavn

Det finnes noen gårder på Østlandet med navn *Ende*. Disse har oftest uttale /æ`nne/ og navnet forklares ved at gården ligger i enden av et vann eller lignende. Det gjelder følgende:

Navn Gbnr/Herred	Uttale NG	Eldste belegg	M1647	Forklaring	Kartverket SSR
Ende 121/1 Idd	<i>æ`nne</i> NG 1: 212	a <i>Ænda</i> 1387 DNII: 388	Ennde Fullgård	Indre ende av Iddefjorden	259/2 Ende, 0101 Halden
Ende 46/1 Botne	<i>æ`nne</i> NG 6: 71	i <i>Ænda</i> 1398 RB: 75, 77	Ende Ødegård	Øverste gård	46/1 Ende, 0715 Holmestrand
Ende 155/1 Ramnes	<i>æ`nne</i> NG 6: 150	i <i>Ænda</i> 1398 RB: 193	Ende Fullgård	Øvre enden (en bukt) av Revovannet	355/1 Ende, 0716 Re

NGs forklaring for *Ende* i Idd kan være tvilsom, da det er noe avstand fra gården til *Iddefjorden*. En rimeligere forklaring er heller at gården *Ende* ligger i nordenden av *Enningdalen* (Hoel 2017: 121 f.).

Det er et forsvunnet navn under Berg kirke i Østfold med skrivemåtene *j Ænda* i RB: 501, *Ende* 1593, 1604, 1626 og 1723. Gården er «gaaet ind under Jørnegaard No. 49,5» (NG 1: 233). (Jørnegård er fortsatt 49/5, nå i Halden kommune.)

Denne gaard maa efter sit navn ha dannet Østgaardgrændens yderste udløber mot Totorp – Torp. Det fremgaar yderligere af, at det nu forsvundne navn «Ende bro» er den samme som broen ved Totorp. Gaardens tufter skal ha ligget omtrent, hvor Jørnegaards smedje nu staar. Bruget er gaaet op i Jørnegaard. Dets vanddam ligger igjen ved smedjen.
(Sætrang 1915: 54).

Dessuten er det et forsvunnet navn med samme betydning under Rødenes kirke i Østfold (i *Ænda* RB: 149, NG 1: 176). Det er interessant at gården er forsøkt plassert helt syd i Rødenessjøen og ved utløpet av denne:

B.E.J. [= RB] nevner en gård, *Ænda* (Enden) som er helt ukjent. Skulle en gjøre et forsøk på identifisere denne, måtte det bli med Mosebyødegården. Denne gård utgjør den sydligste del av bygda østenfor sjøen og kan sies å danne en «ende» av bygda.
(Myhrvold 1962: 29).

Herred Gbnr	Navn NG	Eldste belegg	M1647	Kommune Gbnr	Kartverket SSR
Berg ÷	Ende NG 1: 233	j Ænda 1397	Ende fullgård	0101 Halden ÷	÷
Rødnes ÷	Enda NG 1: 176	j Ænda 1397	÷	0119 Marker ÷	÷

Endelig er det to navn fra Akershus: under Ås kirke (*j Ænda* RB: 137, NG 2: 71) og i Aurskog (*i Enda* DN I: 118 1312, *j Ænda* RB 452, NG 2: 179). Disse er ikke forsøkt lokalisert og er ikke tatt med i tabellen over.

5 Ende/Eine i Lommedalen

Navn Gbnr	Navn og uttale NG	Eldste belegg	M1647	SSR
Eine eller Ende 95/1	Ende <i>ei`ne</i> NG 2: 143	1613 Ende M1647 1723 ¼	Ende ødegård	Eine

Gården *Eine* er en sannsynlig middelaldergård (Marthinsen og Winge 1983: 131). Den ligger i sørenden av Lommedalen ned mot Bærums verk og således i enden av dalen, men *einer/eine* kan også være forklaringen (Mohus 1987: 453 ff., 1993: 1 ff.). Første kjente oppføring av ødegården er på skattelisten i 1613 (Marthinsen og Winge 1983: 163). I 1625 og 1647 hørte gården til Nesøygodset. (Mohus 1993: 1).

95. Ende. Udt. *ei`ne* (saa opgivet). – Ende 1723.1/4.

Hvis Udtalen virkelig er den opgivne, maa Ordet være enten Trænnavnet *einir*, *Ener* (Incl. S. 48), brugt som Gaardnavn, ligesom flere Trænnavne, eller ogsaa det deraf afledede *eini n.* (jfr. Incl. S. 31). Trænnavnet findes saaledes brugt ogsaa andensteds, dog mest i bestemt Form (*Einen*, *Einere*) og i Flt. Den i senere Tid brugte Skriftform *Ende* maatte da grunde sig paa en Misforstaelse. Derfor taler ogsaa, at Beliggenheden gjør det vanskeligt at forstaa, hvad der her kunde have givet Anledning til et Navn som *Ende*. (NG 2: 143).

Ryghs beskrivelse (*loc. cit.*) «Den i senere Tid brugte Skriftform *Ende*» er en merkelig formulering da alle kjente tidlige og skriftlige former

var *Ende*. Matrikkelen fra 1647, som Rygh ikke hadde tilgang til, bruker *Ende*. Det samme gjør M1723 s. 42 for ødegården. I FT1801 var skrivemåten *Enne*. I M1838, M1886 og M1950 ble 95/1 skrevet som *Ende*.

Det er kun i M1950 at det finnes flere bruk under gårdsnummer 95, blant annet 95/7 *Eineølla* med skyld 2 øre. Utskillingsår for *Eineølla* fra bruksnummer 5 er 1933. Bruksnummer 5 ble skilt ut fra hovedbølet i 1929. *Eineølla* er helt opplagt oppkalt etter *Ende* /ei`ne/. *Eineåsen* er også etter navnet på gården. Både *Ende* og *Eine* er brukt som slektsnavn for eierne. Kartoppføringer på 1900-tallet: *Ende* på rektangelkart 1900, på landgeneralkart 1915 og 1940 og på Norge 1:50 000 i 1950, *Enne* på rektangelkart 1924 og endelig *Eine* på Norge 1:50 000 fra 1971 og framover.

Det spesielle med *Ende* i Bærum er uttalen /ei`ne/. Uttalen /ei`ne/ eller /æi`ne/ finner vi i NO 2: 700 for appellativet *ende* m., registrert i Akershus, Øvre Eiker og Modum. Siden *Eine* knapt finnes skriftlig som navn på gården før seint på 1900-tallet med Kartverkets revidering, lander jeg på forklaringen *ende* m. som forklaring for *Eine* i Bærum. Teksten i NG 2: 143 viser usikkerhet angående tolkningen, men heller i retning plantenemnet *einer*. Kartverket har åpenbart brukt dette som grunnlag for å konstruere gårdsnavnet. Slektsnavnet *Eine* og naturnavnene *Eineølla* og *Eineåsen* kan også ha påvirket beslutningen. Det er i navnesaker etter Lov om stadnamn riktig å legge til grunn for skrivemåten «nedervd lokal uttale: uttale som er overlevd fra tidlegare generasjoner, som har vore vanleg på staden, og som framleis er i levande bruk» (Lov LOV-1990-05-18-11: §§ 2 e), 4).

6 Konklusjon

Ende som gårdsnavn blir brukt om gårder som ligger i enden av et gårdsvald eller en innsjø, som oftest i den innerste enden som vist i punkt 4. Dersom en ser på kart over gårdene i Lommedalen, er det tydelig at *Eine* ligger i enden av dalen med grense i sør mot Bærums verk. I nordenden av dalen finnes *By* som sannsynligvis er den eldste gården (Marthinsen og Winge 1983: 144), mens *Eine* er i den andre enden. Konklusjonen er at *ende* m. med lokal uttale /ei`ne/ er en plausibel forklaring for dette gårdsnavnet.

Litteratur

- DN = *Diplomatarium Norvegicum* finnes elektronisk http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html
- FT1801, 1865, 1900, 1910 finnes elektronisk, for eksempel på adressen <http://gda.arkivverket.no/cgi-win/WebMeta.exe?slag=vismeny&katnr=1&emner=2>
- Fritzner, Johan 1883–96: *Ordbog over det gamle norske Sprog*. I–III. 2. utg. Kristiania.
- Grunnboka finnes elektronisk på <https://media.digitalarkivet.no/self-service/grbb>
- Hoel, Kåre 2012: *Bustadnavn i Østfold*. Bd. XI *Onsøy*. Utg. ved Tom Schmidt. Oslo.
- Hoel, Kåre 2017: *Bustadnavn i Østfold*. Bd. XVI *Berg*. Utg. ved Tom Schmidt. Oslo.
- Høeg, Ove Arbo 1974: *Planter og tradisjon*. Floraen i levende tale og tradisjon i Norge 1925–1973. Oslo – Bergen – Tromsø.
- Lie, Svein 1990: Indre Østlandet. Ernst Håkon Jahr (red.): *Den store dialektboka*. 101–117. Oslo.
- LOV-1990-05-18-11 = Lov om stadnamn. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1990-05-18-11>
- Lunde, Aage 1975: *Sandsværs historie*. I. Bygdehistorien fram til 1964. Kongsberg.
- Marthinsen, Liv og Harald Winge 1983: *Asker og Bærums historie*. Asker og Bærum til 1840. Oslo.
- Mohus, Arne 1987: *Stedsnavn i Bærum*. Arne Mohus i samarbeide med Bærum oppmålingsvesen. Utgitt av Bærums oppmålingsvesen.
- Mohus, Arne 1993: *Husmannsplasser i Bærum*. Del 3. Lommedalen. Bekkestua.
- M1647 = *Skattematrikkelen 1647* finnes elektronisk på https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Skattematrikkelen_1647
- M1723 = *Matrikkelforarbeid 1723* finnes skannet (Aker og Follo eksaminasjonsprotokoll) på <https://media.digitalarkivet.no/view/39131/42?indexing=>
- M1838 = *Gårdsmatrikkelen 1838* finnes elektronisk på <http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel1838.aspx> eller skannet på <https://media.digitalarkivet.no/view/35475/36?indexing=>
- M1886 = *Gårdsmatrikkelen 1886* finnes elektronisk på <http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel.aspx>
- M1950 = *Ufullstendig matrikkel 1950* finnes elektronisk på <http://www.dokpro.uio.no/cgi-bin/stad/matr50>

- Myhrvold, R. Elwin 1962: *Rødenes i Østfold*. En bygds historie. I. 1. Gårder og slekter. 2. Folkeminner m.m. Rødenes.
- Mørck, Endre 2013: Mellomnorsk språk. I: Odd Einar Haugen (red.): *Håndbok i norrøn filologi*. 2. utg. 640–689. Bergen.
- NG = Oluf Rygh et al.: *Norske Gaardnavne*. 1–18. Kristiania 1897–1924. Fællesregister ved A. Kjær. Oslo 1936.
- NG Indl. = Oluf Rygh: *Norske Gaardnavne*. Forord og Indledning. Kristiania 1898.
- NO = *Norsk Ordbok*. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. 1–12. Oslo 1966–2016.
- NorrO = Leiv Heggstad, Finn Hødnebo, Erik Simensen: *Norrøn ordbok*. 5. utg. av Gamalnorsk ordbok ved Erik Simensen. Oslo 2008.
- RB = *Biskop Eysteins Jordebog* (Den Røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Utg. ved H. J. Huitfeldt. Christiania 1879.
- Schou, Terje 1994: *Onsøys historie*. Tiden inntil år 1537. II. Middelalderen. Onsøy.
- SSR = *Sentralt stedsnavnsregister* finnes digitalt under <https://www.norgeskart.no/>
- Sætrang, Ivar 1915: *Kirker og kirkegods i Berg*, Smaalenene, med en gaardshistorie. Fredrikshald.